

УДК 811.161.2'367:82-31

**СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗДУМІВ НАУКОВЦЯ В МОВІ РОМАНУ
ЮРІЯ ЩЕРБАКА “ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ”****Калашник Ю. І.**

У статті досліджено семантико-синтаксичні засоби організації роздумів науковця в мові документального роману Юрія Щербака “Причини і наслідки”, встановлено їхні функціональні особливості як стилетвірних чинників. Простежується також специфіка прозової ритмічної організації, її підпорядкування змісту роздумів та психологічному стану персонажа.

Ключові слова: предикат, складне синтаксичне ціле, питальне речення, причинові відношення.

В статье исследуются семантико-синтаксические средства организации размышлений ученого в языке документального романа Юрия Щербака “Причины и следствия”, определяются их функциональные особенности как стилеобразующих факторов. Прослеживается также специфика прозаической ритмической организации, её подчинение содержанию размышлений и психологическому состоянию персонажа.

Ключевые слова: предикат, сложное синтаксическое целое, вопросительное предложение, отношения причины.

Semantic syntactical means of the organization of the scientist's reflection in the language of the novel by Yuriy Shcherbak “Causes and Consequences” are investigated in the article, the functional peculiarities of these means as the style constructing factors are defined, the specificity of the prose rhythmic organization, its subordination to the content of thinking and to the psychological state of a character are retraced.

Key words: predicate, complex syntactic unite, interrogative sentence, causal relations.

Синтаксична організація художнього прозового тексту, безумовно, пов'язана з поняттями “думка”, “спосіб мислення” і становить форму їх вираження, відбиває плин думок, їхній зв'язок, ритмічну амплітуду перебігу, що залежить від багатьох чинників, які є визначальними для автора та змальовуваних ним персонажів.

Вивчення мови художньої прози має тривалу історію і бере свій початок із 20–30-х рр. ХХ ст. Численні праці вітчизняних науковців (І. Білодід, Н. Грипас, О. Дем'яненко, А. Коваль, Р. Козак, Л. Козловська, С. Єрмоленко, С. Марич, А. Пивоваров, А. Сизько, Н. Сологуб, О. Ткач, В. Шиприкевич та ін.) присвячено розгляду різних аспектів синтаксичної організації прозових творів письменників різних періодів і стильових течій та напрямів.

Зокрема, С. Бибик досліджує основні жанрово-стильові параметри оповідності та розмовності в мові української художньої прози, а також риси індивідуально-авторської специфіки розмовної модальності художньої оповіді Григора Тютюнника [2].

Синтаксичні структури відіграють основну роль у розрізненні типових форм художнього мовлення. Як зазначає С. Бибик, “у лінгвостилістиці склалася система класифікаційних засад вивчення опису. Натомість інші комунікативні мовні типи (роздум, розповідь) поки що залишаються практично поза увагою дослідників” [2, с. 34].

У художній прозі роздум є одним із різновидів внутрішнього мовлення. В. Семенюк системно розглядає внутрішнє мовлення як одну з форм мисленнєвої діяльності, зокрема, аналізує в семантико-синтаксичному плані особливості внутрішнього монологу, внутрішнього діалогу, внутрішньомовленнєвих вкраплень і потоку свідомості як специфічних способів передання внутрішньої роботи думки в неореалістському (Б. Антоненко-Давидович), модерністському (І. Костецький) та постмодерністському (Ю. Іздрик) текстах [5]. Автор зазначає те, що внутрішнє мовлення має своєрідний скорочений, згущений, предикативний синтаксис, що є відображенням внутрішньої напруженості й динаміки думки.

Дослідження синтаксичних засобів у мові творів художньої прози, що забезпечують зв'язність тексту, зокрема, реалізують такий специфічний мисленнєвий механізм, як роздуми, є актуальними.

Мета пропонованої студії – визначити семантико-синтаксичні засоби організації роздумів науковця в мові документального роману Юрія Щербак “Причини і наслідки” (1987) та встановити їх функціональні особливості як стилетвірних чинників.

Цілком закономірним видається вибір саме цього прозового твору як об'єкта дослідження. Літературознавець Н. Козачук розглядає цей роман як твір інтелектуальної прози [4]. Герої роману – лікарі, наукові співробітники лабораторії особливо небезпечних інфекцій, які присвятили своє життя боротьбі зі сказом – смертельною і на сьогодні, якщо їй не запобігти, хворобою.

Сам автор Юрій Щербак є доктором медичних наук, провідним спеціалістом у галузі епідеміології. Його роман “Причини і наслідки”, попри жанрові риси документальності, відзначається яскравою художньою формою, філософською глибиною в розкритті порушуваних соціальних та морально-етичних проблем, що не втратили своєї актуальності і дотепер.

У своєму аналізі зосереджуємо увагу на роздумах, що мають різноманітну форму вираження. За словником психологічних термінів, роздум – це стан міркування, заглибленості у свої думки [3].

Головний герой роману – науковець, лікар-епідеміолог (рабіолог) Євген Петрович Жадан – людина чесна й порядна, віддана своїй справі – порятунку людей від смеральної хвороби. Саме йому і належать майже всі створені в романі роздуми, які пов'язані, якщо висловлюватися загально, із життям, тобто різними його проявами – родинними, дружніми, інтимними, діловими стосунками людей, фаховими проблемами тощо.

До речі, лексеми, поєднані в назві роману, *причини і наслідки*, є загальнонауковими термінами. Грецьке слово αιτία ‘причина’, як підкреслює Н. Арутюнова, означало також провину, відповідальність за шкоду або зло. У мові філософії на перший план висунулося значення причини. У медицині, між іншим, воно означало “хвороба”. А розділ медицини про причини хвороб називається етіологією, саме в цьому слові “перетнулися філософське і медичне семантичні поля” [1, с. 76]. “*Вина-причина*” побутувала і в російській мові приблизно до сер. XIX ст. [1, с. 77].

Перший розділ роману починається, як з'ясується лише в кінці твору, сном, що зі студентських років неодноразово снівся Жаданові в різних варіаціях. Як на наш погляд, цей сон, що у творі відіграє надзвичайно важливу композиційну роль, також є “завуальованим” роздумом, оскільки, як відомо, сни теж є підсвідомим відбиттям життя. Уві сні головний герой приходить на горище маленького будиночка на Батиевій горі до Астрофізика, який займається постійними пошуками *наднової зірки* [6, с. 10–11]. Цей словообраз стає авторським, глибоко філософським символом – відкриття чогось нового і важливого в реальному житті людини.

Вибір саме такого змісту сну теж є закономірним. Як зазначає Н. Арутюнова, “по суті, основні механізми життя зводяться до боротьби хаосу і космосу, закону і беззаконня, що відповідають деструктивному та конструктивному началам, причому творчість пов'язана як з одним, так і з другим” [1, с. 75–76]. Людина сприймає світ вибірково і насамперед помічає аномальні явища. Непорядок є інформативним уже через те, що він не зливається з тлом. Аномалія часто загадкова й небезпечна, тому вона “примушує думати (творити думку) і діяти (творити життя)” [1, с. 76]. Підкреслюючи те, що поняття причини та причинових відношень фундаментальне для розвитку системи знань, Н. Арутюнова зауважує: “До пошуку причин спонукають порушення в мікро- і макрокосмосі” [1, с. 76].

У фрагменті тексту, де викладено роздуми уві сні, читач іще не відчуває чіткого розмежування автора і персонажа, оскільки предикативні маркери роздумів – назви процесів мислення – чергуються з найменуваннями відчуттів, тобто все відбувається на рівні реального / ймовірного (*йому здалося, що він збагнув щось таке; це знання не принесло йому щастя істини; дало відчуття прориву; надійшла зірка мить осяяння; йому здавалося, що...; йому стало моторошно*) [6, с. 10–11]. Спостерігаємо превалювання безособових конструкцій, а також тих, де персонаж не виконує активних “мисленнєвих” дій, бо це все ж таки сон.

Перші власне роздуми Жадана пов'язані з особою старого лікаря Шульги, який свого часу стояв біля витоків пошуку препаратів проти сказу і був відомий усьому Києву, але на час описуваної зустрічі вже був забутий усіма: *Він працював з Левковичем, подумав Жадан. Його треба наздогнати, поки він не пішов назавжди, не зник у лабіринтах часу, у натовпі й безвісті. Він не просто стара, немічна людина, що несе додому молоко. Він тихо й покійливо йде з життя, забираючи з собою назавжди таємницю професора Левковича* [6, с. 13]. Його випадкова поява перед Жаданом передана автором за асоціацією зі спалахом наднової зірки. Слід відзначити, що для аналізованого роману характерним є використання як маркера власне роздумів предикативного центру *подумав Жадан*, що нерідко займає у структурі речення постпозицію. У цьому фрагменті складного синтаксичного цілого (далі – ССЦ) обставинні однорідні поширювачі поєднані часопросторовою семантикою, що зумовлено словесною образністю попереднього контексту сну. Увага концентрується на рухові старого лікаря, тому в свідомості Жадана теж виникає “потік” дієслів із семантикою руху; нанизування однорідних обставин, навпаки, дещо уповільнює рух фрази в цілому, створюючи реальне відчуття темпу “відходу”.

На початку роману Юрій Щербак здебільшого використовує форму роздумів-вкраплень, що мають обсяг приблизно від одного до чотирьох речень. Наприклад: *Природу теж треба охороняти, подумав Жадан* [6, с. 14]; *Знову випадок у Кротової, подумав Жадан. Що робиться в цій області? Куди ця балакуча й передова Кротова дивиться? Щороку в неї випадки* [6, с. 16]. Повтор-обрамлення лексеми *випадок* в останньому прикладі створює відповідно повторюваний рух так званих нав'язливих думок.

Укрупнення роздумів подекуди з'являються після діалогічних реплік. У цьому разі вони мають синтаксичну форму непрямої мови. Наприклад: *Жадан вирішив не казати, що п'ятдесят карбованців він уже дав Михайлову зі своєї кишені. Про таке не можна казати, бо засміють. Подумаєш, знайшовся мільйонер, який фінансує власні експерименти* [6, с. 28]. Приховування поведінки, яка породжуватиме непорозуміння, спонукає до розмірковувань. Письменник використовує конструкції з лексичним наповненням, що відповідає розмовному стилю (*бо засміють; подумаєш, знайшовся мільйонер*).

Для роздумів Жадана-науковця характерним є нанизування частковопитальних конструкцій, що починаються питальними прислівниками (найчастіше *чому*) і потребують конкретних відповідей:

Нелітна погода, подумав він. Чорнодуба ховають сьогодні. У закритій труні. Він не повинен був померти. Чому в його паперах все таке невизначене та імлісте, наче краєвид за вікном? Чому вони не написали, коли і скільки ввели Чорнодубові гамма-глобуліну? Якою вакциною його лікували – Фермі чи Мідатова? І в яких дозах? Чому нас не повідомили про цей випадок одразу, як тільки Чорнодуб звернувся до лікарів?

Треба їхати до Старої Митниці. Негайно, поки вони не замели слідів. Серце йому кольнула згадка: післязавтра день народження Олі. День, коли листя шурхотить під ногами і пахне сумно, як прощання з життям [6, с. 22].

Виділене порівняння свідчить про використання прийому психологічного паралелізму. Рій питань перебиває згадка, що подається безсполучниковою конструкцією, але “своє” з'являється тільки під кінець фахових роздумів. Згадка про день народження передається підрядними частинами, що винесені для смислового виділення в парцельовану конструкцію, причому порівняння *пахне сумно, як прощання з життям* є контекстуально синонімічним до попередньої в цьому ССЦ думки про смерть і обрамлює його.

У деяких роздумах питома вага питальних речень відчутно зростає. Наприклад: *Страшний світ, подумав Жадан. Світ, в якому дід усміхається, говорить ввічливі слова незнайомій людині, яку забуде через дві хвилини, а в той час якісь покидьки можуть убити його улюбленого онука, можуть замордувати ще десятки чи тисячі не винних ні в чому людей – і все заради чого? Грошей? Влади? Слави? Ось проти якого сказу треба було б винайти вакцину* [6, с. 228]. Нагнітання однослівних питально-риторичних речень у відповідях створює експресію та є, на нашу думку, важливим засобом не тільки смислової підготовки висловленого

в останньому реченні висновку, а й ритмічної, бо висновок є у фрагменті заключним акордом, смисловою розв'язкою, тому, порівняно з попередніми думками, він має прозвучати повніше й найсильніше.

Роздум-каяття Жадана щодо інтимної близькості з Ларисою вводиться реченням із розгорнутою метафорою: *Світло нового дня принесло з собою біль слогадів і муки сумління* [6, с. 118]. Внутрішній монолог починається питальними реченнями: *Що я наробив? – подумав Жадан. Навіщо?* Наступне заперечне речення *Адже я її не кохаю* супроводжується номінативним зі значенням самооцінки *Яка ганьба*. Низка риторичних запитань містить своєрідний аналіз усіх можливих ситуацій, у яких головний персонаж почуватиметься незручно: *Як телер я дивитимусь їй в обличчя? Як піду в лабораторію? Що подумаютъ її друзі? А вона? Що вона скаже чоловікові?* [6, с. 118].

Психологічну напругу передає звичайний повтор непоширеного речення із призв'язковим членом присудка, що теж містить самооцінку: *Як просто все те, що відбулося між нами. Душа порожня. Душа порожня. Спрацювала примітивна біологічна програма. Оскар правий. Припустимо, я самотній, я прагнув жінки*. Уведення вставного слова *припустимо* є характерним для наукового стилю [6, с. 118].

Пошуки можливих відповідей теж подаються у формі запитань, що є ознакою внутрішнього мовлення: *Але що її примусило так вчинити? Звичайна цікавість? Спортивний інтерес колекціонерки? Бажання розваги? Що?* [6, с. 118]. Роздум завершується повтором-обрамленням питального займенника *що*. Така концентрація питальних конструкцій, переважно неповних за структурою, передає стан морально-етичних терзань головного персонажа.

В аналізованому романі роздуми дещо рідше оформляються як внутрішній автодіалог. Наприклад: *Лариса все ще стискала йому руку. Що з нею сьогодні? – подумав він. І що зі мною? Невже вона не розуміє, що я теж людина і що мене це може хвилювати? Ні, не розуміє. Вона – як вередливе дитя, просто грається зі мною. Все для неї – легка, безтурботна гра* [6, с. 36]. Як зазначають дослідники, роздумові притаманні такі компоненти, як питальні, питально-риторичні, стверджувальні, заперечні речення тощо [2, с. 222].

Фахові роздуми виникають у найнесподіваніші моменти та іноді контрастують із висловленим уголос, що цілком природно, оскільки людська трагедія не відпускає Жадана як лікаря та науковця майже постійно, як-от:

– *Хочу запросити тебе до нас. Ми з Кочергіним купили дачу.*

– *Вітаю, – сказав він і чомусь подумав: зараз, саме у цю хвилину, духовий оркестр заграє жалобний марш – звуки важко пливуть у повітрі чорною зграєю, яка одразу ж розпадається, бо оркестранти грають невміло, хто в ліс, хто по дрова. Оркестр старомитницького цукрового заводу, на якому працював Чорнодуб.*

– *А де дача? – спитав, щоб не мовчати* [6, с. 38].

Безсполучникова конструкція має оригінальну форму: маркер неочікуваних роздумів *чомусь подумав* розкривається другою частиною зі з'ясувальними відношеннями, а подальша частина з явно випущеним предикатом *уявив* переносить безпосередньо вже у сферу уяви. Це дає змогу через крапку знову продовжувати роздуми складнопідрядною конструкцією, в якій головна частина – констатувальна – є еквівалентом номінативного речення.

Як правило, поштовхом до роздумів є відповідний емоційний стан персонажа, що позначається в одному з контекстів головними членами безособових конструкцій (*стало соромно, хоч якось заспокоїтись*). Роздуми, зокрема, починаються дієсловом *здалося* в головній частині складнопідрядного речення ускладненого типу: *Йому здалося, що протилежний берег живе в якомусь іншому часі, у неквапному, величному вимірі природи, яка не знає ні смертей, ні жалюгідних, дрібних пристрастей, ні брехні чи зла, наче ці коричнево-сірі узвишся були заповідником спокою, тиші й вічності. Можливо, саме про це думав Чорнодуб, коли малював свої дивні картини і річку з човном, повним людських очей* [6, с. 79]. Підрядні частини першого наведеного речення ускладнюються в певній амплітуді: перша частина містить три однорідних члени, друга – п'ять однорідних об'єктних поширювачів, а в третій – знову три. Отже, ритм ніби розгортається і згортається. Слід зазначити

накладання у словоформах в часі – у вимірі різних синтаксичних відношень: і часу, і місця, і способу дії, – що дає змогу авторові сконцентрувати часопросторовий план зображення та досягти експресії.

Надзвичайна емоційна напруга виявляється в “наполегливому”, неодноразовому повторі окремих речень, що співзвучні з душевним станом персонажа, як-от:

*Довго стояв перед своїм домом, розглядає, наче вперше побачивши, стенд Державтоінспекції з фотографіями автомобілів, з якими **сталися** катастрофи.*

Цього могло не статися.

***Цього могло не статися. Цього могло не статися**, тупо перечитував він. Але сталося. Жарту мої збуваються. Це і справді меморіальна дошка на мою честь, подумав він. Замкнулося коло наших з вами мандрівок, Лідіє Василено [6, с. 308].*

Жадан читає рубрику на стенді, потім її перечитує (другий повтор), співвідносячи зі своїм життям. Третій же повтор засвідчує те, що персонаж повністю усвідомлює цю фразу.

Дієслова мисленнєвої діяльності *подумає*, *зрозумів* є предикатами головних частин у складнопідрядних реченнях з'ясувальних, які досить активно використовуються в аналізованих роздумах, що подаються у формі непрямой мови. Наприклад:

*Зрадів, **подумавши** розчулено, що замість того, щоб поспішати до внучки, Гаркуша сидить у лабораторії сама, працює, в той час як усі вже давно розбіглися по домах. І ще **подумає**, що хоч однієї маленької удачі дочекався за цей довгий, важкий день, хоча ясно **розумів, що немає з чого радіти**, бо вірус уже міг повільно, день за днем посуваючись по таємних нервових шляхах, переповзаючи, наче через природні перешкоди, через синапси – стики нейронів, – міг за цей місяць наблизитись до спинного мозку дівчини, де вже його ніщо не зупинить – ніякий метафен, ні гамма-глобулін, ні вакцина, ніщо; через цих байдужих бовдурів Нініне життя зависло на волосинці, й тому **не доводиться думати** сьогодні про якийсь успіх, просто **треба сподіватись** на щасливий випадок... [6, с. 86].*

Цей роздум створюється ланцюговим зв'язком першого і другого речень, що є інформативно різними, з повтором видозмінених форм дієслова (*подумавши* – *подумає*). Друге речення приєднується за допомогою спеціального інтегративного засобу (*і ще*) та характеризується надзвичайною розгорнутістю (містить десять предикативних частин). Основними смисловими скріпами є головні члени безособових конструкцій *немає з чого радіти* – *треба сподіватися*, розміщені на початку і в кінці фрагмента, що позначають розгортання та висновок із роздумів про долю Ніні – дівчинки, яка могла бути заражена сказом.

У змістовому плані простежуємо подвійне чергування причини і наслідку: вірус вражає організм – ніщо не допоможе; загроза життю дівчинки – Жадан не може думати про успіх, треба тільки сподіватися. Прозовий ритм викладу підпорядковано змісту: повільність поширення вірусу в організмі передається синтаксичними одиницями, що уповільнюють темп, – кількома рядами однорідних обставин способу дії та підметів, повторами-обрамленнями модального дієслова *міг* та підмета *ніщо*.

Зазначаємо своєрідність ритмомелодійного оформлення невласне прямої мови надзвичайно важливого для самохарактеристики персонажа роздуму про смисл його небезпечної фахової діяльності:

*Мені теж треба зализувати свої рани, подумав він. Куди я поспішаю? Навіщо так ризикую? Що робив би, коли б увіткнув у палець шприц з високопатогенним вірусом? **Заради чого все це?** Невже **заради** престижного титулу “доктор медичних наук”? Чи варто? Ні. Просто в цій лабораторії, в цих вірусах і лисицях, в цьому всьому єдиний смисл мого існування. Тільки треба **про це** мовчати, бо засміють. Зараз **подвижники** не в моді. Та який я **подвижник? Такий**, як усі. Через дві години я почну рятувати цю лисицю. Введу метафен і гамма-глобулін. Я займаюся цим, бо мені цікаво. Розумієте? **Ці-ка-во!** Йому здалося, що він крикнув це комусь, хто стоїть обіч і сміється, ні, не сміється, а гидко хихикає: мовляв, дивіться, який розумний! Герой. Кидається на амбразуру грудьми. Хи-хи-хи... Блаженний [6, с. 134].*

Юрій Щербак задає певний ритм роздуму, застосовуючи звичайний і перехресний повтори лексем-скріп: *заради – все це – заради – в цьому всьому –*

подвижники – який – подвижник – такий – я – мені – цікаво – цікаво. Завдяки такому розташуванню лексем – ніби по колу – підтримується енергетична напруга роздумів, їх експресивність, відповідно, думка рухається не стрімко, а ніби ущільнюється та уповільнюється. Питальне речення *Розумієте?* функціонує для активізації уваги уявного співрозмовника.

Слід зауважити, що письменник узагалі рідко звертається до використання окличних речень у роздумах персонажа-науковця, що теж характеризує аналізований тип художнього мовлення: певна раціональність, зваженість, стриманість, безпафосність.

За нашими спостереженнями, починаючи десь із середини роману Юрій Щербак активніше вводить роздуми і робить їх більш розлогими.

Стилю аналізованого роману властиві роздуми, що за структурою є складними багатокомпонентними конструкціями і мають значний обсяг. На нашу думку, автор передає таким чином невідворотність думок, що оволодівають персонажем. Наприклад:

І одразу ж зрозумів, що він абсолютний йолоп, останній кретин, що не треба було так легко відпускати цю жінку, що вона приїхала до нього, що справа не в сказі й не в таємницях вакцинації – заради цього вона б ніколи не приїхала, а в тому, що тоді, в лікарні, в Старій Митниці, в ньому і в ній виникла якась непереборна сила, яка наказала їй подзвонити до Жадана й приїхати в Київ; ще при їхній першій зустрічі спалахнуло якесь світло, яке присвічувало їм обом, а він не зрозумів, і ось зараз ця жінка, від якої, можливо, залежить його доля, йде з гори в чуже для неї, метушливе, байдуже місто, йде назавжди, щоб повезти свій сум і свої надії додому, а він у цей час сидить тут, хоча для неї він доля, вона його потребує, як він цього не зрозумів? [...] Оля права. Він ніколи не буде мужчиною [6, с. 203].

У наведеному ССЦ послідовно витримується контекстуальне зіставлення займенників та відповідних іменників *він – вона (ця жінка)*, що, безумовно, відбиває протиставлення поведінки. Привертає увагу пунктуаційне рішення першого речення: письменник ставить тільки одну крапку з комою, що передає емоційний стан обурення персонажа власною поведінкою. Для відчутного посилення думки та, відповідно, синтаксичної виразності Ю. Щербак двічі використовує стверджувально-заперечний повтор-обрамлення (*зрозумів – він не зрозумів*) у сильних у смисловому плані частинах речення – у середині та в кінці.

Остання репліка по суті є цитатою, але подається персонажем у підсумку власних роздумів, як уже свій умовивід. Це є свідченням того, що в підсвідомості Жадана діалог з Олею все ще триває.

Своєрідним роздумом, як на наш погляд, є цитата “з докторської дисертації Є. П. Жадана, захищеної 1986 року”, якою завершується роман [6, с. 317]. Наведена письменником у лапках і курсивом цитата містить роздуми, викладені вже безпосередньо в науковому стилі. Це якраз і дає можливість наочно побачити стильові відмінності порівняно з попередніми роздумами, що відповідають художньому стилю.

Підсумовуючи аналіз, зазначаємо, що роздуми в документальному романі “Причини і наслідки” відіграють надзвичайно важливу композиційну роль: вони реалізують план морально-етичних пошуків персонажа, формування його життєвих поглядів. Активність уведення роздумів до композиційної структури твору та їх обсяг закономірно зростають із розгортанням сюжету. Безумовно, Юрієві Щербаку вдалося адекватно передати структурно-семантичне наповнення роздумів свого персонажа-науковця. Роздуми мають різноманітні форми втілення, які є виявом синтаксичного й текстового синкретизму.

Синтаксична організація роздумів зумовлюється відповідною ситуацією, психічним станом персонажа та контекстом. Відчуття того, що Жадан є науковцем, породжують використовувані непоширені або з одиничними поширювачами речення. Це створює чіткість викладу, яка є відбиттям системного мислення, здатності висувати аргументи й розглядати явище всебічно, шукати причини і передбачати наслідки як власної поведінки, так і оточення.

Структурне ускладнення, а також уживання певних комунікативних типів речень пов'язані насамперед із функціональним навантаженням у смисловому плані

та водночас виконують функцію ритмічної організації тексту для передання різноманітних значеннєвих відтінків: акцентування повільності руху чи перебігу явищ, емоційного стану, посилення висновку тощо.

Для роздумів відповідно до ідейно-тематичного плану роману характерним є досить активне використання причиново-наслідкових змістових відношень не тільки між частинами складних речень, а й між реченнями, що утворюють складні синтаксичні цілі.

Синтаксис художнього тексту є тією сферою, де розкриваються широкі можливості виявлення суб'єктивно-оцінної семантики індивідуального стилю [2, с. 237]. Подальші дослідження в цьому напрямі дадуть змогу визначити індивідуально-авторські особливості творення різних видів зв'язного тексту певних жанрів і встановити спільні для художньої прози мовні механізми.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки рус. культуры, 1998. – 896 с.
2. Биби́к С. Оповідність в українській художній прозі : монографія / Світлана Биби́к ; за наук. ред. С. Я. Єрмоленко. – К. ; Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
3. Варій М. Й. Словник психологічних понять [Електронний ресурс] / М. Й. Варій. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/5614/47/>. – Назва з екрана.
4. Козачук Н. В. Поетика української інтелектуальної прози 1960–90 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 “Укр. література” / Козачук Н. В. – Івано-Франківськ, 2008. – 25 с.
5. Семенюк В. Я. Внутрішнє мовлення: лінгвостилістичні аспекти інтерпретації української художньої прози ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Семенюк В. Я. – К., 2006. – 20 с.
6. Щербак Ю. Причини і наслідки : роман / Юрій Щербак. – К. : Рад. письменник, 1987. – 317 с.